J. GEMMEL D. I.

ZVANJE KAO SREDIŠTE ŽIVOTA I DRUŠTVA

POSEBNI OTISAK IZ »ŽIVOTA« 1942. br. 1
ZAGREB 1942

ZVANJE KAO SREDIŠTE ŽIVOTA I DRUŠTVA

Najslađe, no ujedno i najteže, o čem nam je Krist govorio, bilo je vlastito zvanje. Ono mu je bilo najslađe, jer je Očeva Volja njegovo zvanje. Ali i najteže, jer je u svom zvanju htio na se uzeti sve, štogod je teško kojemgod čovjeku. Slično shvaćanje o zvanju, kao o nečem najsredišnjijem za pojedinačni život i ljudsko društvo, prodire danas sve snažnije u vidno polje onih, koji nazrijevaju spasenje iz današnje čovječanske bijede u pravom poredku društvovnih zvanja. Taj novi poredak zvanja obuhvaća produbljenu etiku zvanja i opsežnu sociologiju zvanja.

Važnost one etike — koja smatra zvanje kao osobno upotpunjenje — već je odavna priznata. No, gotovo potpuno nepoznato bilo je kroz zadnja stoljeća osnovno značenje staleške sociologije, t. j. staleškog principa, u koliko je organizacijsko načelo za sveukupno ljudsko društvo. Bilo je potrebno da nekršćanski i duhovno prazni liberalizam u savezu sa marksizmom, koji mu je tijesno srodan u svjetovnom naziranju — prije dovede zarobljivanje zvanja i njegovo raščlanjenje u jedinice, do ponora svjetske katastrofe, dok nije napokon poplašeno čovječanstvo upoznalo put do društvovnog preuređenja u novom ustavu zvanja. Tako je, eto, danas korporativni pojam, t. j. društvovno uređenje na temelju staleža, u bilo kojem obliku, zahtjev svih ozbiljnih sociologa i državnika. Počelo se već govoriti i o današnjoj mistici Korporativizma.[1]

U slijedećim ćemo redcima natuknuti nekoja načela etike i sociologije zvanja.

UZ ETIKU ZVANJA

ZVANJE KAO ŽIVOTNA SLUŽBA

Prava fenomenologija zvanja ne može — kao što to mora u oboljelom društvu staleška statistika — poistovjetiti zvanje sa slučajnim, možda i prisiljenim zanimanjem čovjeka. Već u riječi Zvanje odzvanja, usprkos stoljetnoj sekularizaciji duha, misao neke Božje obitelji, u kojoj je Otac podijelio u ljubavi i mudrosti sva-

[1] Pierre Jolly, La mystique du corporatisme, Paris 1935.

komu Božjem djetetu jedno poslanje. I tako označuje pravi staleški pojam u zvanju: *službu, koja ispunja čovjeka i njegov život.*

Zvanje je služba pred Bogom, koju je On sam podijelio. Kada već Stvoritelj poljske ljiljane odijeva i vlasi glave broji — kako će istom upravljati djelovanje, o kojem ovisi sreća i nesreća samog čovjeka, a često i mnogih drugih. Tako nastaje zvanje, koje je služba pred Bogom, i služba pred društvom. Čak i sama povijest spasenja češće govori o izričitom pozivu Božjem, koji je upravljen za dobrobit društva. Tako je Bog zvao proroke, apostole, utemeljitelje redova, pa i državnike. Konstantin je po križu na nebu spoznao svoje zvanje, da poduzme preuređenje rimskog carstva — a to je imalo odjeka u čitavoj svjetskoj povijesti. No, bilo bi nepoznavanje pravih mjerila, kad bi tko mala zvanja takozvane mase pripisao nekom slijepom slučaju. Nezapažene moći najviše odlučuju u prirodi kao i u društvu.

No, jasno je, da zvanje shvaćeno tako duboko, kao služba pred Bogom i društvom, može postići svoje potpuno utjecajno djelovanje tek onda, kad postaje djelo čitava čovjeka, njegovih najdubljih težnja i snaga i na taj način upotpunjenje čitava čovjeka. Bog, vječna ljubav, posuđuje svakom stvoru krila, koja ga lako nose prema njegovu cilju. Tako treba da po Božjem nacrtu zvanični rad bude čovjeku put prema vječnoj meti i da ispuni njegovu najdublju težnju na ovom svijetu. A i ljudsko društvo zna, da bi u članovima, koji bezvoljno polaze na rad, kao na prisilan rad, uzgajalo sebi tek revoluciju. Samo onda, kad se čovjek čitavom dušom može predati svome zvanju, glavom, srcem i rukama — mogu nastati velika djela, koja su proslava Boga i napredak ljudske kulture, a ujedno u sebi nose tihu sreću ispunjene dužnosti.

Zahtjev, da zvanični rad mora ispuniti čitava čovjeka, sadržaje u sebi drugi zahtjev: da zvanje mora ispuniti čitav njegov život. Zvanje mu mora postati životom. Kod nekih zvanja — kao kod apostolskog — to je očevidno. Ali Božji nacrt i obzir na društvo zahtijevaju za svako zvanje, što potpunije usavršenje od Boga danih darova i njihovo izdašno iskorišćivanje u službi zajednice. Tek specijaliziranje, i to trajno, donosi čovjeku njegovo pravo zadovoljstvo, a društvu onu uslugu i korist, koju pojedinac duguje. Socijalističko razaranje zvanja ugušivanjem slobodnog izbora zvanja i načelnom prisilnom izmjenom sviju sa svakim, već je goruća osuda onog društvovnog sustava, čiji se, dakako većinom potajni planski rad, sastoji u tom, da kani najprije uništiti svaki društvovni poredak, da onda tobože započne novogradnju. Uništenje misli o zvanju bez sumnje pripada onom dijelu nacrta, koji ide za razaranjem, ne za podizanjem novogradnje. Stoga je potrebno da kršćanski solidaristički društvovni poredak tim svjesnije čuva magično sredstvo, koje je jedino u stanju da donese ozdravljenje i obnovu društvu i time cjelokupnoj ljudskoj kulturi. A to magično

sredstvo jest: Svakomu ono zvanje, koje mu, kao od Boga dana služba, ispunja srce i život.

SUBJEKTIVNO I OBJEKTIVNO ZVANJE

Da dosadašnji izvodi ne ostanu sanje, postavljamo pitanje: kako se obistinjuje fenomenologija zvanja u statistici zvanja?

U nauci se o zvanju već kroz desetljeća u različitim zemljama raspravlja o dvjema načelima zvanja: o subjektivnom i objektivnom. Subjektivno načelo gleda zvanje u osobi, u trajnom životnom zanimanju; dok objektivno načelo prihvaća kod brojenja tek izvanjska poduzeća, tvornice, i bez razlike sve, koji su u njima zaposleni, ne obazirući se na osobno zaposlenje, koje je često vrlo raznoliko. Subjektivno načelo ne gleda u bravaru, stolaru, električaru ni u tvornici tek tvorničkog radnika, nego baš bravara, stolara, električara. I ne može biti sumnje, da električar osjeća, da mu je zvanje biti električarom, a ne raditi u ovoj ili onoj tvornici. Isto vrijedi za liječnika, bio on civilni ili vojnički liječnik. Lako se je, nakon gornjeg razlaganja, dosjetiti, koja bi strana htjela silom trpati objektivno načelo zvanja u znanstvenu sociologiju i u praktičnu statistiku zvanja. To su oni krugovi koji su svijesno ili nesvijesno sputani od marksizma, neprijatelja zvanja. Marksizam se ne želi obazirati u statistici zvanja i u odnosnim zvaničnim postrojbama na osobu i zvanje, koje joj pruža osobno zadovoljstvo, nego patvorivši riječ Zvanje, obazire se tek na poduzeće i bezbojnu masu, koja ima jedino zvanje, da je kao neprijateljsku klasu — kao bojni red — vode protiv poduzetnika. Baš radi toga treba masu otrgnuti od svega, što bi je moglo osobno zadovoljavati: od obitelji, od trajnog životnog zvanja, koje bi je osobno moglo ispuniti — i prije svega, od one religije, koja je zavičaj duše i njezina sreća. Mržnja od svega otkinute klase — to je marksistička etika i socijologija zvanja. Nije onda slučaj, da je glavni zastupnik objektivnog načela zvanja ruska znanost i statistika, tako da su neki jednostavno objektivno načelo zvanja nazvali boljševičkim. Isto su tako zahtijevali komunisti u prijašnjoj Njemačkoj tako zvane industrijske saveze ili unije, to jest organiziranje po tvornicama bez razlike i bez obzira na zvanje u njima. I tu se prepoznaje duhovna srodnost liberalizma i marksizma s obzirom na neprijateljski stav prema zvanju: liberalizam uopće ne želi nikakovih radničkih saveza. No i marksizam se obara na staleške saveze, u koliko odgovaraju ovom smislu osobnog zvanja. On želi samo saveze, koji razaraju svaku radost u zvanju.

Očevidno je da kršćanska fenomenologija zvanja daje prednost subjektivnom, osobnom pojmu o zvanju i dosljedno subjektivnoj organizaciji zvanja. Pri tom subjektivno načelo zvanja ne isključuje, da se drugotno — za statističke svrhe o žiteljstvu — uzimaju u obzir poduzeća i broj zaposlenih poduzetnika, namještenika i radnika.

SLOBODA ZVANJA

Iz osobnog značaja takova zvanja, koje ispunja čovjeku život, psihološki nužno proizlazi zahtjev prave slobode u izboru zvanja i u izvršivanju zvaničnih dužnosti. Pesimisti će imajući pred očima gorčinu života, koja osobito pritište široku masu, to odmah nazvati neophodnom ideologijom. I zaista, ovdje se dotičemo ljute rane, današnjeg društva, posljedice društvovnog propadanja zadnjih stoljeća. Već je naime sredovječno kršćanstvo, iza ukinuća ropstva, otklanjajući svaki duh kastâ, načelno i opsežno podupiralo slobodu izbora zvanja, autonomiju izvršivanja zvaničnih dužnosti i cjelokupnog ustava zvanja. Taj je povjesni razvoj društvovnog ozdravljenja i društvene izgradnje napredovao u zemljama, prožetim Crkvenom atmosferom, polako doduše, ali i neodoljivo sigurno, kao što to običavaju naravne sile. No taj od Boga željeni razvoj bio je naglo prekinut jednom u duhovnom pogledu praznom i društvu škodljivom revolucijom, na koju se danas svatko tuži, a koja baš na tom području doista nije značila reformaciju, nego deformaciju. Sekularizacija vjerskoga, ćudorednoga i čitavoga kulturnoga života, proizvela je na gospodarskom području sebični kapitalizam. To je značilo za radništvo — koje više nije smjelo nasuprot poslodavcima predstavljati ujedinjenu moć — potkopavanje i gotovo bezobzirno rušenje sredovječnih staleških saveza, a u dalnjem razvoju, gotovo posvemašnje rastavljanje radnika od sredstava proizvodnje, i napokon od svakog posjeda, a time i od pravog obiteljskog života u smislu kršćanske prošlosti. Na taj je način došlo do toga, da mladi radnik uopće ne sudjeluje kod odluke, koje će zvanje i koje zvanične dužnosti prigrliti. Savremeni proletarijat — s kojim se može liberalistički svjetovni nazor zadnjih stoljeća ponositi kao sa svojim najautentičnijim čedom, i u kojem je Marks sa posprdnom porugom smio pozdravljati zapravo već postrojene revolucijske odrede — taj savremeni proletarijat možemo u sklopu našeg razlaganja najpodesnije označiti kao posljedicu razorenog duha i poredka zvanja. Iz ove dosta ozbiljne činjenice slijedi, da se ne radi o crnom ili ružičastom gledanju na prilike, nego o spašavanju ljudskog društva i kulture, kad se traži sloboda zvanja, i stoga dakako prije svega ozdravljenje i novu izgradnju cjelokupnog društvovnog poredka. No, prije nego prijeđemo na pitanje sociologije zvanja, navest ćemo riječi sv. Oca, izrečene u duhovskoj Krugovalnoj poruci 1941., koje su od velikog značenja za etiku i sociologiju zvanja: »Država je dužna štititi pravo razumne slobode u izboru životnog staleža i u vršenju istinskog zvanja. Ako igdje, onda se tu radi o osobnom pravu čovječjeg duha. To je uostalom uzvišeno pravo, kad mu se pridruže viši i neotuđivi Božji i Crkveni zahtjevi — kao što to biva kod izbora i vršenja svećeničkog i redovničkog zvanja.«

UZ SOCIOLOGIJU ZVANJA

//Kada je zvanje postalo čovjek i njegov život, onda će i društvo, koje je satkano od osoba, moći svoj jaki i bogatom snagom prožeti život, koji mu je po naravi namijenjen, dobiti tek od ispravnog shvaćanja zvanja. Pa ipak, kako su dugo ljudi prelazili preko te naravne činjenice, koja je po sebi razumljiva — kako su dugo govorili bez kraja i konca o društvovnom poredku, a da nisu ni spomenuli poredka zvanja. Kratke napomene o sociologiji zvanja, koje će ovdje slijediti, i koje ćemo — ako Bog da — u slijedećim radovima upotpuniti, trebale bi prikazati, kako mora da je zvanje, t. j. konačno: ličnost, koja samu sebe po zvanju ostvaruje, biti ujedno temelj za izgradnju ljudske zajednice. Ako je auktoritet duša zajednice, to taj auktoritet u pravom društvevnom poredku treba da ide pojedincu u zvaničnoj službi na ruku, i to na način, koji najsimpatičnije i najbolje odgovara poredku Božjem. U ovom izlaganju slijedit ćemo prirodni i Božji put: preko obitelji i Crkve, do staleških udruženja, do države i zajednice naroda.

OBITELJ I ZVANJE

Već je brak, prva stanica od koje se izgrađuje društvo, za veliku većinu ljudi jedno životno zvanje. To vrijedi otkako je izrečena Stvoriteljeva riječ u raju zemaljskom, neka ljudi rastu i neka se množe. Nije slučajno, što svi marksistički i kolektivistički sociolozi žele uništiti ili barem ograničiti kao što zvanje i slobodu uopće, tako i slobodu bračnog zvanja, slobodu odgajanja djece i upućivanja u zvanje. A upravo u obitelji kroji se sudbina čitavoga naroda. Društvovni poredak, koji čini nasilje braku i obitelji, opazit će jednoga dana — možda prekasno — da se baš oni najbujniji cvjetovi i plodovi, koje je htio uzgajati, suše, jer je njihovo tobože nepotrebno korjenje porezao. Tako je istom u naše dane, premda još uvijek puno premalo, nacionalna ekonomija — koja pomalo odbacuje verige liberalizma, koji sve u atome raščinjava — otkrila već čisto privredno značenje obitelji. Daleko se, naime, veći dio cjelokupne narodne privrede — i to najvažniji i najkoristonosniji — odigrava u okviru obitelje.

U obitelji se vrši golem posao, zahvaljujući interesu, što ga budi ljubav iste krvi, i ozbiljnost, s kojom je obitelj prinuđena da pogleda u oči vlastitom opstanku ili propasti. Ovaj interes i ozbiljnost počiva na iskustvu i baštinjenoj mudrosti čitavih obiteljskih dinastija, čitavih generacija, koje su nikle i rasle na istoj grudi. To iskustvo i mudrost se istina ne može mjeriti, a ipak je nenadoknadivo. Oduzmite tim obiteljima njihovo gospodarstvo, uopće njihovo zanimanje ili im ga samo oslabite — odgovor će prije ili kasnije biti: rušenje cjelokupne narodne privrede i čita-

vog naroda, iako povjesničari tog pravog anđela smrti u svojim djelima ne primjećuju, niti štogod o njemu izvješćuju.

Sve to dokazuje, da staleški poredak, koji je u suglasju s prirodom, mora naći svoj početak i temelj u slobodnoj i jakoj obitelji, t. j. u očuvanju svetog ženidbenog zvanja i nesmetanoj slobodi obitelji kod upućivanja djece pri izboru zvanja u najsudbonosnijim godinama.

Trebamo li nakon toga uopće još dokazivati, kako bi nepromišljeno prisvajanje mladeži državi — u koliko nije prolazna mjera diktirana časovitim poteškoćama, nego trajna ustanova za beskonačne školske, vojničke ili čak određene gospodarske ciljeve — morala značiti usprkos svih prividnih časovitih uspjeha, trajno ugroženje najvažnije životne žile za tijelo i duh naroda? Možda smo osvojili svijet — no konačni će se triumf zvati: narodna smrt.

Što se na primjer tiče školstva, koje za problem zvanja ima odlučno značenje, misli Eduard Spranger, pedagog na Berlinskom sveučilištu, da bi trebalo govoriti o savršenoj pogibli, koja prijeti u mnogim državama radi pretjeranog školovanja: mladog čovjeka najprije šalju u dječja skloništa (zabavišta), zatim u pučke škole, onda u stručne, napokon na više nauke — a sve to, jer mora imati bezbroj legitimacija i diploma za svemoguće položaje (Berechtigungswesen). Tu ga često tako dugo i sa njemu tuđim nastavnim gradivom preopterećuju, da je zapravo najdragocjenije vrijeme i snaga već iščezla, kada bi napokon trebao pristupiti k svojoj pravoj životnoj zadaći. Jedna je iskonska reakcija sebi probila put u programima t. zv. Novog Uzgoja. Tražilo se radnu školu, koja bi dogovarala osobnoj pokretnosti mlada čovjeka. No, kod toga još ni do danas nije završena rasprava o tome, da li bi dijete trebalo samo formalno više aktivno sudjelovati kod teoretskoga školskoga rada, ili realno, pružanjem povećanog izvanjskog rada, kako već odgovara sposobnosti ili sklonosti svakog pojedinca. U ovom drugom slučaju pošlo se logično dalje do razlučivanja rada s obzirom na zvanja.

U borbi protiv pogibeljnog prekomjernog školovanja, i uopće u pitanjima omladinske obnove, leži glavna opasnost u tom, da ljudi traže rješenje pitanja previše odozgo, od zelenog stola, dok su ona odozdo po prirodnom, od Boga danom, redu, davno već i uz to najbolje riješena. Narav je obdarila roditelje i djecu neotuđivim pravima i nenadoknadivim sposobnostima, koje im ne treba istom »podijeliti«, nego ih valja samo čuvati, izgrađivati i usavršivati. Stoga treba prije svega izbor zvanja djece prepustiti na volju — poslije Boga i Crkve, koja bdije nad našim zvanjem vječnosti — u prvom redu roditeljima i odluci djeteta. Tu surađuje nenadoknadiva roditeljska ljubav i mudrost sa sklonošću i sposobnošću, koju je Bog dao djetetu. Potpuno priznajemo državi pravo, da uređuje školstvo i da propiše kakve su diplome potrebne za različite službe, ali pri tom ipak treba roditeljima i djetetu pridržati pravo, da surađuju i odlučuju pri izboru određene vrste škole i ostalih mogućnosti izobrazbe.

S toga je gledišta jasno, koliko će biti plodnije naravno — organski ustroj privatnog i javnog školstva i izobrazbe, nego jednostrani monopol, gdje je sve propisano i prisiljeno. Slobodan rad čitavog izobrazbenog sustava, osobito kod prvih koraka u izboru životnog zvanja, privest će mlada čovjeka sa sigurnošću prirode i svom svojom zamašnom snagom k onoj životnoj atmosferi, u kojoj će njegova osobna svojstva najbolje uspijevati za dobrobit ljudske zajednice. Onda neće ni k svojoj životnoj zadaći, pristupiti prekasno, a moći će i na vrijeme osnovati svoju obitelj. U tom leži ujedno i najprirodnije, najćudorednije i za potomstvo najzdravije rješenje pitanja o porastu pučanstva.

Treba stoga i teoretski i praktički najtoplije pozdraviti činjenicu, da su neki najnoviji ustavi današnjih država, čak (zakonom) utvrdili dostojanstvo i prava obitelji.[2]

CRKVA I ZVANJE

Kao što biljka u dubinama zemlje bez sunčanog svijetla ne dobiva boje ni snage, tako bi moralo i zemaljsko zvanje zakržljati bez svijetla i snage zvanja za vječnost. Time je jasno, da je Crkva neophodno potrebna za cjelokupni poredak zvanja. Kad bi, uzmimo, poduzetnici ili trgovci, ili državnici bili nesavjesni, ne bi nikad zakonski i ustavni paragrafi i svi stranački pokreti doveli do društvovnog mira. Mir je naime »stalnost reda«, kako kaže sv. Augustin. A lavina grijeha vuče sa sobom u bezdan svaki red pred Bogom i ljudima.

Ta logička povezanost nalazi svoju potvrdu u povijesti.

Osobito iza oduševljenog zaključka Augusta Comtea, da je *sredovječni društvovni poredak bio majstorsko djelo (socijalno remek-djelo) dosadašnjeg čovječanstva*, traže pokreti, koji idu za društvovnim preuređenjem, dodirne točke sa društvovnim poredkom katoličkog srednjeg vijeka. Ova nostalgija najboljih za srednjim vijekom, najočitije označuje čežnju za sredovječnim ustavom zvanja, koji je, može se reći, u ono doba prožimao čitav javni život, a njega je prožimala topla i blagotvorna Crkvena atmosfera. Od Crkve potječe uzorno etičko shvaćanje zvanja pojedinca, kao i praktični sociologijski ustav zvanja u staleškim savezima. Tu vidimo suprotni pol spram današnje duhovne raskidanosti, koja nužno sa sobom vuče društvovnu raskidanost. Srednji vijek ne bi shvatio Kantovih nazora, koji glase: unutarnja ćudorednost i izvanjski pravni život, dva su rastavljena svijeta. Naprotiv je

[2] Usporedi: Točka 16. Načela Hrvatskog Ustaškog Pokreta, koja kaže: »Težište ćudoredne (moralne) snage hrvatskog naroda leži u urednom i vjerskom obiteljskom životu.« — Uz to vidi odličan komentar u izdanju Danijela Crljena, Zagreb, 1942.

u ono vrijeme Hegelov zahtjev, da ćudorednost mora u javnim ustanovama naći svoj vrhunac, bila nesamo lijepa riječ, nego dalekosežna, zbiljska stvarnost.

Čujmo, kako Friedrich Zahn zgodno sudi o sredovječnoj etici zvanja, u koliko je ona davala smjer mišljenju svakog pojedinca. »U kršćanskom je srednjem vijeku zvanje jednog čovjeka značilo isto kao i *služba,* koju mu je *Providnost* namijenila. Iz nje su slijedile određene dužnosti prema Bogu i bližnjemu. Po tome je vršenje kojeg zvanja zahtijevalo *trajno predanje čitave ličnosti* onoj zadaći, koja joj je dodijeljena«.[3] Po sudu ovog uvaženog stručnjaka bilo je u ono vrijeme stvarnost to, što smo istaknuli kao zahtjev, u prije navedenoj definiciji: Zvanje je služba, koja ispunja čovjeka i njegov život.

Komu je uspjelo ostvarenje ove Božje namisli? — Crkva je bila ona, koja je najviše blagoslivala i oplemenjivala prvotno čovječje zvanje: sakramentalni brak i obitelj. Ona je poštivajući svom pomnjom slobodu roditelja i djece stvorila, u savezu sa župama i staleškim udruženjima, bogato raščlanjeno, specijalizirano školstvo i obrazovanost, koja se penjala do sveučilišta; koja je i opet Crkva sama stvorila. Ta kultura, iako nije bila definitivna i za sva vremena, ipak je postala temeljem naše zapadne kulture.

No, prije svega, — može Crkva ponosno upirati prstom na ondašnji staleški ustav, na sredovječna staleška udruženja, kao na svoje djelo. Obrtnički cehovi, trgovačke udružbe, ribarska udruženja, umjetničke škole i študentski internati, — svi su ovi imali crkvenog zaštitnika, čiji su oltar kitili, a pred njim slavili svoje zajedničke blagdane. Dijete je došlo k onome majstoru, kojega su roditelji izabrali; a često i u majstorovu obitelj, kao njezin član. Tim je samim stupilo u staleško udruženje, koje nije poznavalo društvovnih opreka i jazova, nego je u istoj zajednici združivalo majstore, kalfe i naučnike.

Po ovom je socijalno-vjerskom staleškom udruženju bio čovjek srednjeg vijeka neopazice, ali izvanredno snažno, uveden u strogu stegu zajednice, no ta stega mu se činila obilno nagrađenom dalekosežnim javnopravnim povlasticama udruženja u gradskoj i državnoj upravi. U srednjevjekovnoj, dakle, etici i sociologiji zvanja znači zvanje središte života i društva, teza, koju smo htjeli razviti u našem članku. Staleški poredak bio je životno načelo društva, jer se je sav vjerski i društvovni auktoritet usredotočio u etičkom i sociološkom shvaćanju zvanja.

Mnogobrojni statuti srednjevjekovnih korporacija, koji su objelodanjeni osobito u današnjoj Italiji, zaslužuju našu hvalu, ne samo radi njihove povijesne, nego i radi njihove savremene važnosti za nastojanje oko novog korporativnog poredka. Što se Hrvatske tiče, tu se s pravom pokazivalo na Križevački statut, koji je i za Zagrebačka udruženja bio postao uzorom.[4]

[3] Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 4. Aufl., Jena 1924, 524.

Istraživanje srednjevjekovnih korporacija sve jasnije odaje, da se staleška udruženja srednjega vijeka nipošto ne mogu smatrati kao jednostavni daljnji razvoj starorimskih kolegija, kao što su to smatrali neki formalistički Romanisti. Između starorimskih udruženja robova i srednjevjekovnih staleških udruženja, sa njihovim visoko razvijenim poštivanjem zvanja i utjecajem na cjelokupni društvovni poredak, leži kršćansko shvaćanje i oplemenjenje svake vrsti rada, koje je bilo jedno od sredstava, kojim je Crkva razbila monopol prisilnog ropskog rada i s time pospješila dokinuće ropstva. *Nad srednjim vijekom svijetli Božansko plemstvo Krista - Radnika.*

Radi svoje sjajne povijesti, smije Crkva progovoriti svoju i u današnjoj bijedi zvanja i društva. Iako ona ne smatra svojom zadaćom, kao što nije ni Krist smatrao, propisivati tehničke putove za rješenje gospodarskog, društvovnog i političkog pitanja, to ipak pripada njenom poslanju oko spasavanja duša, da radi na zatiranju svega onoga, što se protivi pravima osobnosti, obitelji i pravog društva. Ako se uzdrže ovi temelji, onda može svaki narod ispuniti svoje posebno poslanje u podizanju svoje društvovne zgrade. Crkva pako pitanje zvanja, kako radi velike etičke važnosti za pojedinca, tako radi velikog značenja za zajednicu, smatra jednim od temeljnih, ako ne najvažnijim pitanjem. Ono mora biti u središtu pažnje, kadgod se radi o društvovnom preuređenju. Enciklika Quadragesimo anno od g. 1931. nosi naslov: »O podizanju i usavršivanju društvovnog poredka, kako to odgovara Evanđelju«. — A da se ostvari pravi i kršćanski društvovni poredak, preporučuje enciklika takav ustav zvanja, koji bi nosio gospodarski i društvovni život. Ni Katolička akcija, u koju Crkva zove najbolje svoje sinove — t. j. uspostavljenje Kraljevstva Kristova po laicima, udruženim sa hijerarhijom, nije ništa drugo nego posvećenje osobnog i javnog života po bilo kojem zvanju, da tako postanu nebeski kvasac čovječanstva, koji će pomalo prekvasiti čitavu masu.

Zato nas neće iznenaditi, kad gornja enciklika o društvovnom preuređenju potiče, u svom završnom dijelu, na tečajeve Duhovnih vježba za pojedina zvanja. Iz unutrašnjeg preporoda mora proizlaziti ono uzvišeno poimanje zvanja, koje će sa sokom nositi izvanje preuređenje staleškog života i društva. Temeljno načelo Pija XI. glasi: Zahvatiti sve, po njima jednakima. Crkva nije nikad stavljala težište u bučne programe. Ona ide tihim putem kao Bog i priroda. Tako je i Krist započeo svoj javni život u pustinji. Iz Duhovnih vježba trebali bi izlaziti muževi, poput onoga, koji nam je svoj duh ostavio u knjižici Duhovnih vježba. Pošto je Ignacije Lojolski jednom razabrao Božji poziv, onda je poznavao — kao i Pavao — još samo jedno pitanje: Gospodine, što hoćeš da činim?

[4] Joso Felicinović, Izgradimo našu Hrvatsku I, Preko 1940, 118.

Kad smo preko etike zvanja, obitelji i Crkve, neposredno stali pred pitanje postrojavanja staleža, moramo nastojati da shvatimo, kao u zoru stvaranja, prvobitnu namisao Božju. Bilo bi naime promašeno, htjeti naprosto preuzeti srednjevjekovne prilike, koje su počivale na drugim predpostavkama. Još bi više bilo promašeno, misliti, da smo predani na milost i nemilost sadašnjem stanju, koje možda trpi od stoljetna oboljenja društvovnog tijela. Ne bi se smio naći nijedan prijatelj društvovnog preuređenja, koji bi želio braniti onaj društvovni poredak, koji je nastao utjecajem liberalističkog i marksističkog duha, a prouzročio je današnji slom. Naprotiv, slobodno možemo prepoznati prst Božji u jednodušnosti, kojom ljudi željno očekuju novi korporativni poredak. Naravno, da ova jednodušnost, gledana u svijetlu stalne duhovne raskomadanosti našeg vremena, sili na opreznost. Mogao bi, naime, i korporativistički raj biti patvoren. I stvarno, često se krilatica: korporativizam, zlorabila za prikrivanje sumnjivih nastojanja. Tako iskrsavaju n. pr. unutar fašizma — kraj zdravih smjerova — dva ekstremna nazora, koja se pod firmom korporativizma, bore za nešto, što se protivi njegovoj biti. Jedno shvaćanje, koje zastupa Fontanelli, smatra, da je zvanje korporativizma u tom, da toliko proširi prava radničke klase, da bi ova, preuzevši polagano poduzeća i financije, napokon preostala jedina klasa. Čovjeku se čini kao da to govori neki marksist. Drugo ekstremno shvaćanje, koje brani Pergolesi, stoji na stanovištu, da korporativni poredak nije nov, nego star izraz klasične nauke o narodnom gospodarstvu. A to znači u našem jeziku: Korporativni poredak je samo drugi naziv za liberalistički kapitalizam.

Osobito će katolici, sociolozi kao i državnici, smatrati svojom časnom dužnošću, da očuvaju čistoću i ispravnost korporativne ideje. Ta je naime lozinka izdana najprije sa katoličke strane već u prošlom stoljeću, samo što je onda nisu razumjeli. Već je Pijo IX. g. 1852. predlagao korporacije. Na početku našeg vijeka pozivao je *Giuseppe Toniolo* najsavjesnije i s ponosom, na korporativni poredak, kao na jedino spasenje. On je bio veliki talijanski nacionalni ekonom, i — što je značajnije — bio je muž sveta života, kojemu je namijenjena čast oltara.[5]

Poslije užasnih nesreća čovječanstva, morao bi nastati novi poredak, po katoličkim temeljnim načelima, t. j. po načelima prirode i Boga samoga.

Imajući pred očima granice, unutar kojih, kako gore rekosmo, Crkva vrši svoje poslanje, mi ćemo s obzirom na slijedeća pojedinačna pitanja odrediti, što je u njima nepromjenljivo naravno, a što Crkva samo preporučuje, a u ostalom prepušta geniju pojedinog naroda.

[5] G. Toniolo, Indirizzi e concetti sociali all' esordire del secolo ventesimo. Conferenze. Parma 1901, Buffetti, str. 120. — Od istog auktora: L' odierno problema sociologico, Fierenze 1905, Florentina.

Naravno pravo slobode u izboru i vršenju zvanja ne bi bilo poštivano, kad bi faktori, koji su izvan staleža, htjeli silom stvoriti udruženja bez ikakvog prava samoodređenja članova. Prigovara se, da bi neograničena sloboda u osnivanju staleških udruženja morala dovesti do rascjepkanosti i natjecanja (konkurencije). No, postoji srednji put između prisiljavanja i neomeđene slobode. Davanje javnih prava udruženjima, kako to i Crkva preporučuje, daje državi priliku da ispita udruženja, i da najboljima između njih da prednost. Davanje javnih prava ne smije se ipak shvatiti, kao da država staleškim udruženjima poklanja prava, koja im oduvijek po prirodi pripadaju, nego samo, da država ta prava zaštićuje i promiče dajući udruženjima priliku da sudjeluju kod državne suverenosti. Što zastupnici kojeg zvanja budu slobodnije mogli izabrati vođe svog udruženja i njegovih gospodarskih i kulturnih zadaća, to će oni s većim zanimanjem živjeti za svoje zvanje i na taj način služiti državi. U tom okviru može i slobodna konkurencija buditi korisno natjecanje.

Naravnopravna sloboda staleških udruženja, koju zahtijeva i Quadragesimo anno, nalazi svoju potvrdu u tom, da su gotovo sve države s novim korporativnim poredkom, naglasile, u nekom opsegu, slobodu staleških udruženja i zakonom je ustalile. Sve naime, ove države polažu, uz državno gospodarsko vodstvo, odlučnu važnost u privatnu inicijativu kod gospodarstva i cjelokupnog staleškog života, da se na taj način, što je moguće očitije, odijele od marksizma, koji guši svaki život, no isto tako od liberalizma, koji poznaje slobodu samo za saveze poduzeća.

Opseg slobode može, osobito u izvanrednim vremenima, biti različit prema državnom ustrojstvu. I onda, kad država imenuje predstavnike udruženja, može to činiti tako da se širokogrudno obazire na želje članova. Prema želji Crkve treba da katolici svakako surađuju kod udruživanja, da bi unijeli u njih ispravni duh.

PARITETNA ILI ODIJELJENA UDRUŽENJA?

Sloboda udruživanja, kojom država upravlja, rasvijetlit će sve više jedno drugo pitanje, o kojem se vatreno raspravljalo: da li bi udruženja morala obuhvaćati i poslodavce i posloprimce, ili bi poslodavci morali biti u odijenjenim udruženjima? Ako su udruženi poslodavci i namještenici zajedno, govorimo o paritetnom ili vertikalnom načelu, kojemu je nasuprot horizontalno načelo, ili načelo odjeljivanja.

Očevidno je, da paritetno načelo više naglašava ideju zvanja, napose ako se članovi udružuju na temelju subjektivnog, osobnog shvaćanja zvanja. Isto udruženje obuhvaća sve, kao zajednički ideal zvanja. Ako su pak posloprimci u svom udruženju rastavljeni

od poslodavaca, tad nije zvanje u središtu pažnje i ono glavno, nego izvanja društvovna klasa. Paritetno načelo, dakle, predstavlja najsnažniji pokušaj protuprirodne na klasnoj borbi osnovane zajednice pretvoriti u *staleže*, koji su osnovani na načelu zvanja, te smiruju i združuju poslodavce i posloprimce. Time, što radnici postaju tako stalež (»Standwerdung der Arbeiter), riješeno je po Maksu Scheleru društvovno pitanje. Srednjevjekovna udruženja nisu bila borbene klase, nego solidaristički staleži, u kojima je, kao u obitelji, bila izmirena jednakost sa hijerarhičkim načelom.

Paritetno načelo bi preko zajedničkog udruženja lakše utrlo put do vruće željenog sudjelovanja radnika kod samog poduzeća, bilo dionicama, bilo time, da se radništvu ustupi utjecaj na vođenje cijelog rada i na razdiobu dobitka. Takova bi radna zajednica značila najprirodnije prenošenje obiteljskog shvaćanja na cjelokupno udruživanje — kako je to Durkheim nazrijevao.[6]

Dok Quadragesimo anno preporučuje paritetno načelo i neku vrstu radne zajednice, to istovremeno ipak naglašava, da bi i u paritetnim udruženjima mogli poduzetnici i radnici odijeljeno raspravljati o svojim posebnim probitcima.

Značajno je, da su države korporativnog uređenja preuzele paritetno načelo udruživanja, u bilo kojem obliku. Čak i tamo, gdje su mjesni savezi odijeljeni, ipak su u nacionalnim zastupstvima paritetno udruženi.

Najčišće je provedeno paritetno načelo u »Deutsche Arbeitsfront«.[7] U Italiji su mjesna udruženja odijeljena, no u nacionalnim su zastupstvima poslodavci i posloprimci ujedinjeni.[8]

Nova Hrvatska shvatila je u mladenačkom svježem oduševljenju i stalešku misao i već ju je zapravo dalekosežno ostvarila. Od temeljnog su značenja za ovo »staleško postrojavanje« obje zakonske odredbe od 25. XI. 1941. i 30. IV. 1942. Obje odredbe mogli bismo nazvati hrvatskom »Carta del lavoro«. Prva odredba ima za cilj, kako je to Državni savezničar, prof. Aleksandar Seitz, zgodno izrazio, da iz Nezavisne Države Hrvatske napravi »Ustašku — Stališku državu«.[9] Po § 5. druge odredbe, ujedinjuje »obći skupni ugovor« u paritetskom načelu poslodavce i posloprimce. Po § 8. mora odbor, koji iz toga nastaje, sadržavati jednak broj poslodavaca kao i posloprimaca.

---

[6] Usporedi: Č. Veljačić u: Ekonomist 7, 1941, 47.

[7] Paul Hövel, Grundfragen deutscher Wirtschaftspolitik, Berlin, 1935, 158: »Der ehemalige italienische Korporationsminister Bottai hat den wesentlichen Unterschied zwischen Faschismus und Nationalsozialismus dahingehend bestimmt, dass der Faschismus den Gegensatz zwischen Unternehmer und Arbeiter als Naturgesetz hinnimmt, während der Nationalsozialismus diesen Gegensatz von innen heraus zu überwinden strebt.«

[8] Juraj Šćetinec, Korporativni sistem fašizma, Zagreb 1939. — Od istog auktora: Korporativizam i Demokracija, Zagreb 1938.

[9] Hrvatski Narod od 10. 4. 1942, Br. 397, str. 14. — Usporedi u istom broju str. 12. izvode Dr. Milana Ivšića o gospodarskim zadrugama u Hrvatskoj. — Vilko Rieger, Zadružni sistemi, Zagreb 1941.

ČISTO STALEŠKI ILI UJEDNO POLITIČKI KORPORATIVIZAM?

Kada se narod iz obitelji — kako to odgovara prirodi — izgrađuje u staleškim udruženjima u živ organizam, nastaje pitanje: da li bi država trebala gledati u narodu tek zbroj pojedinih »građana«, ili onaj, već zapravo oblikovani organizam. Kako se prema tome odnosi *pravi narod prema pravoj državi?*

Dva su među sobom protivna rješenja. Po jednom bi se nacionalno zastupstvo, koje iz udruženja proizlazi, a to je staleški parlamenat, trebalo ograničiti na čisto zvaničan rad, dok bi se uzdržavalo od svakog političkog rada. U tom slučaju ne bi bilo povoda, da se govori već o korporacijskoj državi, jer bi to bila tek država sa korporativnim staleškim ustavom.

Korporacijska je država u znanstvenom smislu tek onda, kad je staleški parlamenat nosilac kraj svojih zvaničnih zadaća, ujedno i političkih prava i zadaća — bilo da je on jedini parlamenat u državi, bilo da postoji uz jedan drugačije sastavljeni politički parlamenat.

Pobornici čisto staleškog korporacijskog parlamenta naglašavaju, da političke zadaće odviše odvraćaju od zvaničnih zadaća. A uz to da većinom nedostaje staleškim zastupnicima pravi politički pogled.

Braniči korporacijske države naprotiv naglašuju: povjerenik, kojeg u staleškom udruženju smatraju pouzdanim, ima najmanje toliku političku dalekovidnost kao parlamentarac, kojeg je masa bez razlike izabrala, a koji jamačno nije ni toliko, koliko staleški zastupnik srastao sa pravim narodnim životom. Prije svega pokazuju na to, da staleški parlamenat predstavlja narod, u naravnoj organskoj izgradnji — a da njemu mora odgovarati državna politika, te da ne smije raditi protiv njega. Protivno tomu, da je demokratski parlamenat atomističan, umjetan, bez života.

Zastupnici korporacijske države dopuštaju dakako, da dosadašnji korporativizam obuhvaća zapravo samo gospodarska zvanja. Zato zahtijevaju da pravi korporacijski parlamenat budućnosti, mora naprotiv uključivati zastupnike sviju staleža, i to ne samo po njihovom brojčanom značenju; nego i slobodna zvanja, sveučilišne fakultete i Crkvu. Onda će vele, staleški parlamenat biti prirodni zastupnik, odraz naravnog narodnog organizma. Pravi je narod našao pravu državu.

Neke se današnje države s pravom i s ponosom nazivaju korporacijskim, iako se još mnogo mora prepustiti razvitku. Da spomenemo međutim samo neke primjere. Nova je Italija korporativna država, jer »Komora Fascia i Korporacija« ima udijela u zakonodavstvu. Slično se može reći za Portugal,[10] Slovačku,[11] i

---

[10] Portugalski ministar predsjednik sam kaže: »Portugalska je po definiciji korporativna država.«

[11] Dr. Josip Andrić, Ustav slovačke Republike, Zagreb 1940, 12.

po Petainovu uvjeravanju, za novu Francusku.

Što se tiče Nezavisne Države Hrvatske, treba osim gornjega, još napomenuti 12. točku Načela Hrvatskog Ustaškog Pokreta, koja najbolje izražava misao naroda, kao staleškog organizma: »Svi staleži hrvatskog naroda sačinjavaju jednu narodnu cjelinu«. Tomu posve odgovara, kada Dr. Eugen Sladović naziva »Ideju stališnog korporativizma«, jednom od ideja, koje danas prožimaju Nezavisnu Državu Hrvatsku.[12]

Jer je stvarno oblikovanje korporativizma natjesnije povezano s časovitim državnim oblicima,[13] to Crkva ne zauzima nikakova stava prema pitanju korporacijske države, kao što ni prema državnim oblicima uopće. Neka u tom svaki narod ispuni svoje vlastito poslanje. Kada Crkva želi, da se korporacijama dadnu javna prava, to jamačno ne misli isključiti najvažnijeg javnog prava, a to je sudjelovanje u državnoj upravi. Srednjevjekovna su staleška udruženja na takav način sudjelovala u upravi države, a to je bilo na dobro društva.

STALEŠKI USTAV I NOVI MEĐUNARODNI POREDAK

Društvovna je i politička obnova tek u svom početku. Hvalu zaslužuju oni državnici, koji su se otresli preživjelih navada, te u pravom svijetlu povijesti pripravljaju novu budućnost, i nastoje da ispune čežnju tako često prevarenog čovječanstva. Uspjet će, ako budu gradili ono društvo, koje odgovara Božjoj namisli.

Sadašnji najodgovorniji čuvar svjetskog poredka, Papa Pijo XII., označio je »novi poredak« Evrope i svijeta iza rata, još važnijim pitanjem nego li je rješenje društvovnog pitanja. Bez svjetskog bi mira i društvovno preuređenje unutar države jednoga dana svršilo pod ruševinama.

Nosioci su pak narodnog poredka same države. Ako budu ove nadahnute novim duhom, uslijed neposrednog ili barem posrednog utjecaja staleških udruženja na politički život, moglo bi ispravno shvaćanje zvanja, koje je tako tijesno povezano sa životom, puno doprinijeti konačnom rješenju ovog prevažnog pitanja za čovječanstvo. Odgovorni će naime zastupnici staleža u jednoj državi sami od sebe stvarati najdalekosežnije međunarodne odnose, radi probitaka vlastitog staleža, kao i pravog državnog probitka, jer ne postoji apsolutna autarkija jedne države. Tako će se prirodno raspresti cijela mreža svjetskih staleških udruženja i spajati narode: tako nastaje pravi organizam čovječanstva. Takove staleški uređene i upravljane države, branit će bez sumnje snažnom rukom i svoje pravo. Ali će ujedno imati razumijevanja

[12] Spremnost od 3. 5. 1942. Br. 10. str. 2.

[13] O. Gundlach D. I. s pravom naglašuje, da korporativizam nije vezan uz nikakav određeni državni oblik, kao n. pr. uz autoritativan: Gregorianum, 22, 1941, 25. sl.

za blagoslov općeg mira, osobito u gospodarskom pogledu. Na taj bi način, mjesto jednostranog političkog saveza naroda, mogao nastati parlamenat naroda, koji bi odgovarao prirodi i bio staleški izgrađen, a počivao bi na povjerenju čitavog čovječanstva. Takovoj, ne čisto političkoj ustanovi, ne bi jamačno ni Crkva uskratila svoje suradnje.

Kada zvanje bude napokon ovako prožimalo obitelj, državu i međunarodni poredak, onda je postalo središtem života i društva.

Djelomično je ova vizija već ostvarena. Jer od svog opstanka, radi Crkva — taj najčasniji stalež čovječanstva — na tom, da ugradi sve narode, čuvajući njihov državni suverenitet, u duhovno povezanu »Božju državu« naroda. Prefacija blagdana Krista Kralja pjeva o tom »Kraljevstvu pravde, ljubavi i mira«.

DODATAK

Kultura zvanja, koja bi odgovarala pravoj etici i sociologiji zvanja, može proizlaziti tek od zastupnika pojedinih zvanja. Ne bi ljudi smjeli sve očekivati istom od države. Države same žele pravu autonomiju zvanja. One same bi zapravo morale dobiti svoj pravi oblik tek od prirodnog staleškog poredka. Tako bi se morali naći ljudi u svakom zvanju, koji bi tražili, koja je Božja ideja o njihovom zvanju te proučavati njegovu organizaciju. Poželjno bi bilo da se te misli i literarno izraze, radi međusobnog upotpunjavanja različitih zvanja. Tako bi se mogle sve točnije odraziti temeljne crte pravog društvenog staleškog poredka.

Za jedinstveno provođenje takovih prikaza o zvanjima, mogao bi možda poslužiti slijedeći obrazac. Pobudu za njega dala su najnovija talijanska izdanja, uz hrvatske i njemačke izvore. Kao primjer uzimamo liječničko zvanje.

1. Etika liječničkog zvanja. — Bit će lako opisati važnost tog zvanja kod izgradnje, odnosno propadanja jednog naroda. Valjalo bi probuditi oduševljenje za zvanični rad, koji toliko ublažuje tjelesnu i duševnu bijedu. Moglo bi se pokazati i na Krista, kao na liječnika čovječanstva. Koristan bi bio i pregled povijesnog razvitka toga zvanja.

Onda bi trebalo izložiti uvjet za izbor liječničkog zvanja. K unutarnjim uvjetima spadaju sposobnost i sklonost, što može samo Bog dati. Kod toga će biti od koristi savjet roditelja, svećenika — možda prigodom staleških Duhovnih vježba — i napokon stručnjaka. No, valja i vanjske uvjete ispitati, naime praktične izglede struke. Staleško udruženje bi moglo, u savezu sa državnom oblašću, stvoriti takovo savjetovanje u pitanjima izbora zvanja.

Na to bi trebalo nadovezati, koji su najbolji putovi do liječničke spreme i daljnje izobrazbe. Kao podloga tome može služiti kratki znanstveni pregled struke. Kod pojedinih grana, neka se navedu najbolji instituti u državi i izvan nje, i najbolja stručna

literatura. Za daljnu izobrazbu u struci, koja je tako važna, treba istaknuti zgode, tečajeve, časopise. Kod toga ne valja zaboraviti ni filozofsko-teološkog područja, koje je tako značajno za osobni i stručni razvoj akademski obrazovanih ljudi.

2. Sociologija zvanja liječničkog staleža. Navesti različita stručna udruženja, možda po povijesnom pregledu, uz njih njihovu stručnu i materijalnu pripomoć važnijim institutima i naslovima. Neka se iznesu zakonske odredbe, koje se odnose na zvanični rad, pri čem bi prijedlozi za daljnju izgradnju pravnog položaja staleža bili na mjestu.

Treba težiti za nutarnjom zajednicom staleža, buđenjem međusobnog upotpunjavanja i pomaganja. Tako bi u samom prikazu mogli različiti stručnjaci osvjetliti značajna dnevna pitanja općenite važnosti. Kod toga bi mogli surađivati i stranci, da se na taj način olakša međusobni rad oko provođenja zvaničnih ciljeva, n. pr. higijenskih propisa. Nekoja moralna pitanja ne može prosuđivati samo liječnik bez teologa moraliste, a ni teolog moralista bez liječnika. Suradnjom zastupnika različitih zvanja i moralnih teologa, moglo bi nastati svestrana, produbljena etika zvanja i time bi se mogao prokrčiti put do prave kršćanske kulture.

J. Gemmel D. I.